

Izloženost djece zlostavljanju putem interneta

dr. sc. Gordana Buljan-Flander¹, Ana Karlović, prof.¹, Ivana Ćosić, prof.²

¹Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba, ²Hrabri telefon – telefon za zlostavljanu i zanemarenu djecu

Istraživanja u SAD-u, koja su uključivala djecu u dobi od 10 do 17 godina koja redovito koriste internet, pokazala su da je 19% njih bilo izloženo seksualno neprimjerenim porukama. Od djece koja su bila izložena, njih 25% pokazivalo je povišeni stupanj stresa nakon toga. Najveći stupanj stresa bio je prisutan kod mlađe djece, kod djece koja su koristila kompjutore izvan svog doma, djece koja su dobivala agresivne poruke seksualnog sadržaja, te u slučajevima kad je druga osoba pokušala dijete nagovoriti na susret. Hrabri telefon je od rujna do prosinca 2003. godine proveo preliminarno istraživanje kojem je cilj ispitati navike i iskustva djece osnovnoškolske i srednjoškolske dobi pri korištenju kompjuterske tehnologije, posebno interneta, te utvrditi incidenciju zlostavljanja putem interneta u Republici Hrvatskoj

Radom na kompjutoru djeca na zabavan i zanimljiv način uče o tome kako koristiti tehnologiju. To može biti korisno u školskom učenju i u slobodnim aktivnostima. Na taj način djeca mogu razvijati pamćenje, metode učenja i vještine rješavanja problema te osjećaj vlastite sposobnosti i samopouzdanja. Kompjutorske igre također mogu biti poticaj na druženje s vršnjacima sličnih interesa za djecu koja imaju teškoće u komunikaciji. Osim toga, dijete može vježbati koordinaciju oko-ruka, prostorne odnose i predočavanje. Pri tome je važno da roditelji znaju da će dijete neizbježno doći u susret s kompjutorskom tehnologijom te da je teško, pa i nepotrebno, zabraniti djetetu njezino korištenje.

U posljednje vrijeme djeci je najprivlačniji internet i sve mogućnosti koje on pruža. Iako internet pruža brzu dostupnost različitim i zanimljivim informacijama, kao i komunikaciju s velikim brojem ljudi, treba biti svjestan i opasnosti koje može predstavljati. Naime, internet omogućuje anonimnost, koju je nemoguće postići u bilo kojoj drugoj vrsti komunikacije. Ova anonimnost oslobađa i potiče ljude na intimnije komuniciranje od onog što bi to činili u osobnim kontaktima. Omogućuje također i lažno predstavljanje te je stoga potreban stalan nadzor roditelja u trenucima kad se dijete koristi internetom. Stoga, kada dijete kaže da je upoznao dobrog prijatelja putem interneta, svakako ga treba podsjetiti da je sve ono što zna o tom "prijatelju" samo ono što mu je ta osoba rekla, tj. napisala, te da ništa od toga ne mora biti istina.

Glavni rizici upotrebe interneta za djecu su:

- izlaganje seksualnim ili nasilnim sadržajima
- direktna komunikacija s osobom koja traži neprimjerene odnose
- izloženost uznemirujućim, neprijateljskim ili nepristojnim *e-mail* porukama
- pretjerana izoliranost djeteta koja proizlazi iz prečestog/dugotrajnog korištenja kompjutora/interneta

Istraživanja u SAD-u, koja su uključivala djecu u dobi od 10 do 17 godina koja redovito koriste internet, pokazala su da je 19% njih bilo izloženo seksualno neprimjerenim porukama. Od djece koja su bila izložena, njih 25% pokazivalo je povišeni stupanj stresa nakon toga. Najveći stupanj stresa bio je prisutan kod mlađe djece (od 10 do 13 godina), kod djece koja su koristila kompjutore izvan svog doma, djece koja su dobivala agresivne poruke seksualnog sadržaja,

te u slučajevima kad je druga osoba pokušala dijete nagovoriti na susret.⁴

Hrabri telefon je od rujna do prosinca 2003. godine proveo preliminarno istraživanje kojem je cilj ispitati navike i iskustva djece osnovnoškolske i srednjoškolske dobi pri korištenju kompjuterske tehnologije, posebno interneta, te utvrditi incidenciju zlostavljanja putem interneta, odnosno koliko djece prima uznemirujuće i neprijateljske poruke *e-mailom*.³ Upitnik je ispunilo 205 sudionika putem web-stranice Hrabrog telefona, pri čemu je 56% sudionika muškog i 39% ženskog spola (5% sudionika nije navelo spol), a prosječna dob sudionika je 12 godina. Prema dobivenim rezultatima, 73% sudionika izjavilo je da ima kod kuće kompjutor. Otprilike 17% sudionika je izjavilo da svakodnevno koristi internet, 16% njih par puta tjedno, a 23% ne koristi internet. S obzirom na svrhu korištenja interneta, 16% sudionika navodi da besciljno luta, 10% djece koristi *e-mail*, 9% odlazi na *chat*, 7% koristi internet zbog igrica, dok 10% skida muziku i slike. Otprilike 26% djece izjavljuje da je samo prilikom korištenja interneta, a 22% njih navodi društvo jednog ili više prijatelja, što ukazuje da većina djece koristi internet bez nazočnosti odrasle osobe. Zabrinjavajući je podatak da 42% sudionika izjavljuje da roditelji nemaju, a 10% njih navodi da možda imaju pristup njihovim *e-mail* adresama. Otprilike 34% sudionika navodi da prima *junk-mailove* (*e-mailovi* koje šalje netko nepoznat ili koji nisu naručeni), pri čemu su 12% *junk-mailovi* pornografskog sadržaja. Na pitanje što rade s *junk-mailovima* koje dobiju, 23% je odgovorilo da ih odmah obriše, 3% pokaže odraslima, 13% djece ih otvori, pročita i obriše, a 5% ode na ponudene web-stranice. Nadalje, rezultati pokazuju da je 43% djece izjavilo da imaju iskustva u korištenju *chat-rooma*, a kao glavne razloge za upotrebu *chata* djeca navode sljedeće: zabava (29%), upoznavanje novih prijatelja (4%), ne da mi se ići van, a ipak se družim s ljudima (2%), ili neki drugi razlog. Tijekom boravka na *chatu* 19% sudionika izjavljuje da daje točne podatke o sebi vezane uz hobi, slobodne aktivnosti i interese, 4% njih daje točne podatke vezane uz dob i 2% o prebivalištu.

Podaci dobiveni u preliminarnom istraživanju ukazuju da su djeca izložena povećanom riziku pri korištenju kompjutora, posebno interneta. Potaknuti dobivenim rezultatima pokrenuli smo novo istraživanje u kojem bismo se željeli usmjeriti na detaljnije utvrđivanje opasnosti i oblika zlostavljanja kojima dijete može biti izloženo korištenjem interneta te ispitati posljedice koje navedena iskustva ostavljaju na dijete.

Zašto chat-room može biti opasan za djecu

Najpopularnije, a istovremeno i najopasnije područje interneta za djecu je *chat-room*. Zbog prirode interneta, običan telefonski broj omogućuje djeci virtualno putovanje u bilo koji dio svijeta, razgovor i razmjenu poruka na ekranu s potpunim strancima. No, to također omogućuje odraslima pretvaranje da su djeca. Tako razmjenjujući informacije kroz *chat-room* s drugom djecom dijete može pedofilu dati informacije o svojoj dobi, spolu, o tome gdje živi i koju školu pohađa.

Neki pedofili mogu samo promatrati tj. biti "u sobi" i pratiti razgovor, ne uključujući se aktivno. Na taj način saznaju što dijete voli, što ne voli, saznaju o odnosima u obitelji (npr. dijete napiše kako se upravo posvađalo s roditeljima) te o tome jesu li se ostali u *chat-roomu* s njima prijatelji. Ovo nisu nova ponašanja za pedofile. Prije postojanja interneta pedofili su odlazili na igrališta i promatrali djecu. Ta ponašanja su ipak uključivala određeni rizik da ih primijete učitelji, roditelji, djeca.

Sada pedofili mogu posjećivati "virtualno igralište" i direktno razgovarati s djecom iz sigurnosti vlastitih domova bez straha od otkrivanja. Ako i naslute da bi mogli biti otkriveni, dok razgovaraju s djetetom mogu jednostavno prekinuti kontakt i sakriti se u anonimnost interneta.¹

Kad pedofil počne razgovor s djetetom u *chat-roomu*, najčešće počinje nevinim pitanjima jer svi drugi u *chat-roomu* mogu vidjeti poruke. Nakon nekog vremena, može predložiti privatni forum za razgovor. Većina *chat*-programa omogućuje privatni razgovor između dvoje ljudi ukoliko to žele. U toj točki pedofil će pokušati utvrditi koliko je sigurno razgovarati s djetetom postavljajući pitanja poput: "Jesi li sam/a doma?", "Tko još upotrebljava kompjutor kod tebe?", "Gdje ti je kompjutor smješten?". Pedofil će u pravilu prekinuti razgovor ako dijete odgovori da nije samo, da i ostali članovi obitelji koriste kompjutor, koji je smješten u dnevnoj sobi. Ali ako dijete kaže da je samo kod kuće, da je kompjutor u njegovoj sobi i da ga samo ono koristi, pedofil će nastaviti razgovor te kroz seriju pitanja nastojati zadobiti djetetovo povjerenje i nastojati ga uvjeriti da trebaju vjerovati samo jedan drugome i nikom više.

O čemu pedofil razgovara nakon što razgovor dođe do navedenog stupnja

Općenito, najprije šalje viceve i šale kako bi oraspoložio dijete i potaknuo ga na otvoreniji razgovor. Može također pričati o djetetovim hobijima, interesima, problemima o kojima je prethodno saznao u *chat-roomu*. Nakon toga počinje razgovor vezan uz seksualne aktivnosti. Kako se razgovor nastavlja, pedofil može opisivati seksualne tehnike i poze i tražiti od djeteta da masturbira. Kako bi uvjerio dijete da je to normalno i da "svatko to radi", pedofil može djetetu na *e-mail* poslati fotografije koje pokazuju druge ljude ili djecu uključene u takve aktivnosti.

Nakon što pošalje sliku pedofil može pokušati povećati stupanj povjerenja između njega i djeteta tražeći brisanje tih slika jer "će imati problema ako ih netko drugi vidi". Također može reći djetetu da mu/joj vjeruje da će to čuvati kao tajnu, odnosno tražiti dijete da nikad nikom ne govori o tim razgovorima. Kako se ovaj tip razgovora nastavlja i stupanj povjerenja raste, pedofil će tražiti dijete da se s njim susretne.

Kako roditelji mogu smanjiti rizike s kojima se njihova djeca mogu suočiti na internetu

Roditelji se ne bi trebali osjećati bespomoćno smatrajući internet kompleksnim medijem s kojim njihova djeca imaju više iskustva i spretnija su od njih. Pokazujući interes i pozorno nadgledajući djetetove aktivnosti na internetu, roditelji ipak mogu zaštititi djecu od rizika, što je u svakom slučaju bolje nego im jednostavno zabraniti upotrebu. Zabrana može djeci samo povećati interes i učiniti internet privlačnijim.

Koraci koje roditelji mogu učiniti za zaštitu djece

Dati djeci do znanja da su zainteresirani za njihove *on line* aktivnosti, tj:

- ne dopustiti djeci da njihova želja za privatnosti nadvlada potrebu i odgovornost roditelja za nadzorom. Potrebno je tražiti od djece na uvid stranice koje posjećuju i biti s njima dok su na internetu.
- upotrebljavati internet i upoznati se s *on line* uslugama koje koriste djeca.

Postaviti pravila korištenja interneta. Djeca se osjećaju sigurnijom kad su pravila i posljedice ponašanja, uključujući i upotrebu kompjutora, jasno definirani, kad su granice jasno postavljene. Npr. roditelji mogu odrediti koji tip stranica djeca mogu posjećivati i količinu vremena koju mogu provoditi "na internetu", a posebno se to odnosi na vrijeme koje dijete koristi za zabavu i igru.

Postaviti kompjutor u dnevnu sobu. Kao što nije preporučljivo staviti televizor u dječju sobu, jer tad dijete može imati pristup i zabavi za odrasle, isto tako ne treba ni kompjutor s pristupom internetskim stranicama za odrasle postaviti u dječju sobu. Kompjutor (s pristupom internetu) trebao bi biti u dnevnoj sobi (ili sobi u kojoj češće borave roditelji) kako bi svi članovi obitelji mogli biti uključeni, a i nadgledanje djeteta je tad lakše. Tako roditelji mogu upoznati djetetove *on line* prijatelje, jednako kao što poznaju i školske prijatelje.

Objasniti djetetu da je stranac ipak stranac. Djeca znaju da na ulici ili na igralištu ne trebaju razgovarati sa strancima, a ista pravila se trebaju odnositi i na razgovor putem kompjutora. Važno je reći djeci kako davanje čak i minimalnih informacija može omogućiti stranoj osobi pronalaženje mjesta gdje dijete živi, npr. putem djetetovog telefonskog broja stranac može saznati adresu.

Ne smije se dopustiti djetetu dogovaranje susreta s osobom koju poznaje preko *chata* na internetu, osim ako je i roditelj nazočan susretu.

Ako *on line* odnos dođe do točke kad se dijete i njegov *on line* prijatelj žele susresti, roditelji moraju znati za to. Mjesto susreta treba biti javno, a ako je taj prijatelj dijete, on također treba dovesti roditelja. Na taj način se svi osjećaju sigurno. Uostalom, ako je ta druga osoba zaista zainteresirana za stvaranje prijateljstva, roditeljska pratnja joj neće predstavljati problem.

Ne dopustiti djetetu slanje svojih slika internetom bez dogovora s roditeljem. Nikad se ne zna što će druga osoba učiniti sa slikama. Uz malo vještine i s osnovnim grafičkim programima, moguće su razne fotomontaže.

Važno je s djetetom porazgovarati o "tajnama". Dobro je općenito razgovarati o tome kad treba, a kad ne treba čuvati tajnu pred roditeljima te o tome da s nepoznatim osobama (uključujući i one koje znaju putem interneta) ne trebaju imati tajne. Također je važno reći djetetu da, ako se osjeća neugodno ili zbunjeno zbog nečeg što je doživjela, uvijek mogu razgovarati s roditeljima o tom iskustvu.

Evo još nekih pravila koje djeci treba objasniti i jasno izreći:

- Nikad nikome ne otkrivaj svoj *password*
- Nikad nemoj davati informacije o pravom identitetu (ime, prezime, ime i prezime roditelja, broj telefona, kućnu adresu, radno mjesto roditelja, naziv škole, broj kreditne kartice roditelja), ni u *chat-roomu*, niti *e-mailom*, nekom koga osobno ne poznaješ. Bez obzira na to koliko simpatično netko djelovao preko interneta, ta osoba je ipak stranac, koji može biti i odrasla osoba, a pretvarati se da je dijete.
- Nikad ne prihvaćaj besplatni dar u zamjenu za adresu ili neku drugu informaciju bez dozvole roditelja.
- Nikad ne šalji fotografiju ili opis sebe niti članova obitelji.

- Nikad ne nastavlja razgovor zbog koga se osjećaš nelagodno ili koji postaje previše osoban. Jednostavno prekini razgovor, prijedi na drugu stranicu na internetu i reci roditeljima što se dogodilo.
- Nikad ne odgovaraj na *e-mail* poruke koje su nepristojne, sugestivne ili se zbog njih osjećaš nelagodno. Reci roditeljima ako ti se to dogodi. Djeci treba naglasiti da nije njihova pogreška ako dobiju takve poruke. Poruka nije došla zbog toga što su oni nešto pogrešno učinili.
- Nemoj organizirati susrete s nekim s kim si se upoznao putem interneta. Ako roditelji ipak pristanu na takav susret, onda to mora biti na javnom mjestu i u pratnji roditelja.

Prevenција

Kako bi se omogućilo dječje korištenje interneta bez opasnosti, potrebne su dobra komunikacija između roditelja i djece te kontrola, odnosno nadzor načina na koji dijete koristi kompjutor. Čini se da roditelji ne razgovaraju dovoljno s djecom o privatnosti i tajnosti informacija koje se smiju davati putem interneta. Najčešće se ti razgovori svode na "Nemoj davati ime" i "Ne razgovaraj sa strancima." Takvi savjeti ne pomažu djeci kad se, npr. suoče s ponudom dara u zamjenu za davanje informacija o sebi.

Iako danas postoje načini onemogućavanja pristupa određenim *web*-stranicama na kompjutoru (npr. svim onim koje uključuju seksualne sadržaje), to svejedno nije dovoljna zaštita djeteta od rizika upotrebe interneta jer dijete može otići u *chat-room* ili na te stranice i na nekom drugom kompjutoru.

Roditelji bi trebali znati da nikakva upozorenja ne mogu biti djelotvorna koliko nadzor djeteta dok je na internetu. Istraživanja pokazuju da se najveći broj iskorištavanja i izlaganja neprimjerenim sadržajima putem interneta dogodio dok su djeca bila na internetu bez nazočnosti odraslih. Zato kompjutor treba biti u dnevnoj sobi. Djeca će teže ući u potencijalno rizičan razgovor sa strancem u *chat-roomu* ili tražiti pristup eksplicitnim seksualnim sadržajima ako roditelj može usput pogledati što dijete radi na kompjutoru.

Često roditelji, zbog užurbanosti svakodnevnog života, raznih obaveza i problema, premalo pozornosti i vremena posvećuju svojem djetetu te premalo nadziru kako dijete provodi svoje vrijeme. To ostavlja prostor u kojem se dijete može upustiti i u neke ugrožavajuće ili opasne aktivnosti. Već samo postavljanje jasnih pravila i granica daje djetetu osjećaj sigurnosti i zaštićenosti te smanjuje vjerojatnost da će se dijete naći u potencijalno opasnoj situaciji. **M**

LITERATURA

1. Buljan-Flander G, Kocijan-Hercigonja D. Zlostavljanje i zanemarivanje djece, Zagreb: Marko M. usluge, 2003.
2. Hrabri telefon – telefon za zlostavljanje i zanemarenu djecu: Dijete na internetu, brošura za roditelje
3. Hrabri telefon – telefon za zlostavljanje i zanemarenu djecu. Rezultati preliminarnog istraživanja "Iskustva i navike djece pri korištenju interneta", Zagreb, 2003.
4. Mitchel KJ, Finkelhor D, Wolak J. The Exposure of Youth to Unwanted Sexual Material of the Internet, a National Survey of Risk, Impact and Prevention. *Youth & Society*, 2003; 34(3):330-58.
5. Mitchel KJ, Finkelhor D, Wolak J. Internet Sex Crimes Against Minors: The response of Law Enforcement. National Center for Missing & Exploited Children, 2003.